

TWINTIGSTE HOOFDSTUK

DE ROODE NACHT

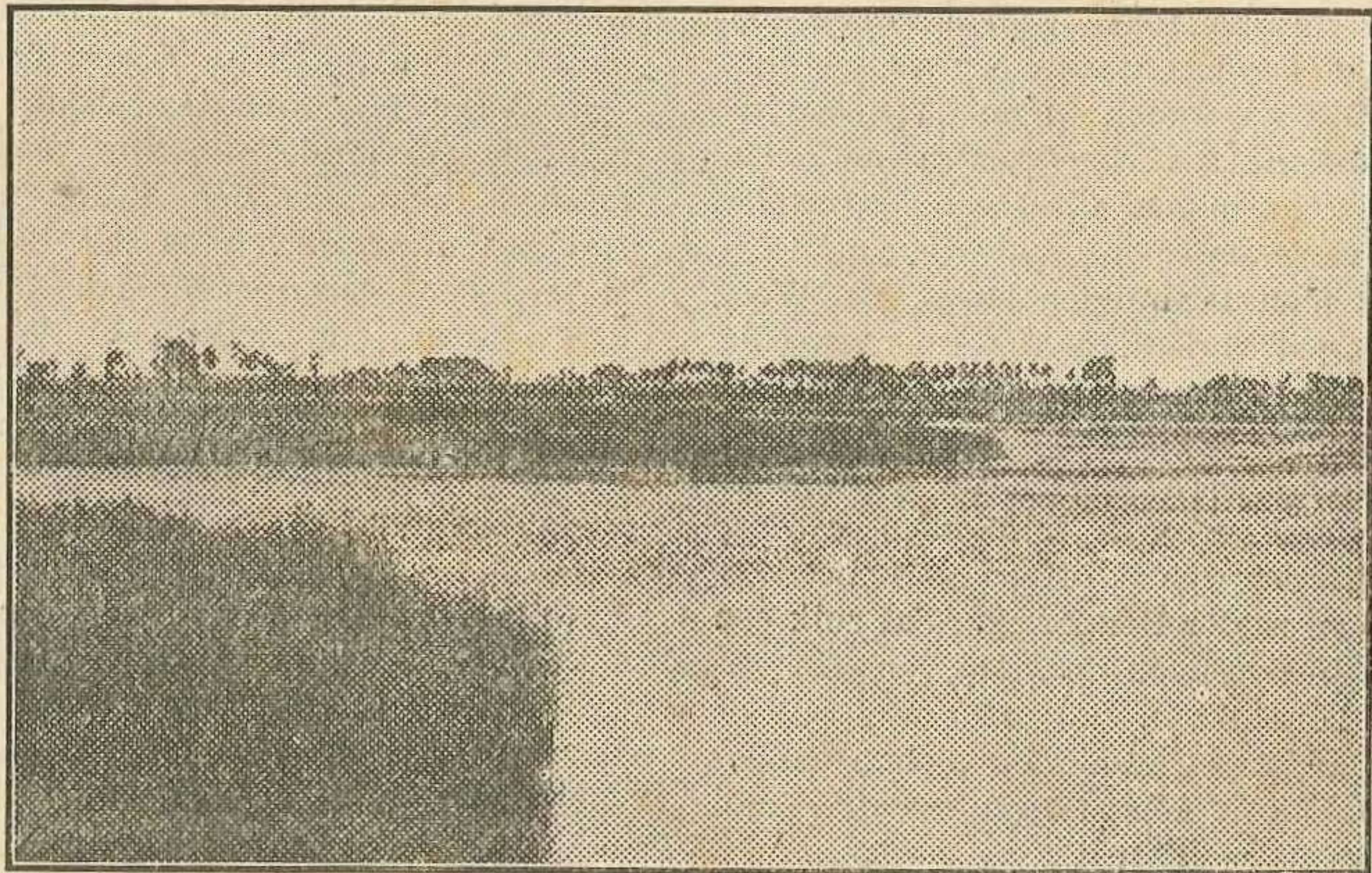
We hebben de familie Veirle en haar lotgenooten na de beschreven, aangrijpende tooneelen in den kelder van het Sint-Nikolaaspensionaat achtergelaten.

Een officier zou de opgesloten en komen waarschuwen, zoodra er gelegenheid was het brandende Dixmuiden te ontvluchten.

Het Groot Hoofdkwartier had trouwens bevel gegeven de enkele honderden burgers, die nog in de stad vertoefden, weg te voeren en daarvoor zelfs auto's en wagens ontboden.

't Bombardement, dat hevig is geweest en in het stadhuis het ons reeds

dat door het 3^e bataljon van het 2^e jagers bezet wordt. Het razende vuur van de onzen gelukt er niet in den steeds vorderenden aanval, welke tot op 75 meters afstand van onze loopgraven komt, tot staan te brengen; men voelt dat de vijand tot alle offers bereid is om de verdedigers terug te werpen in den laaienden vuurgloed achter hen. Maar dit vooruitzicht, evenals de vaste wil tot ter dood vol te houden, geeft aan onze troepen een ongekennde kracht om te weerstaan. Luitenant-kolonel Sults heeft naar den bedreigden sektor zijn laatste reserve gestuurd, twee compagnieën van het 11^e, onder de bevelen

Het meer « De Blankaart » bij Woumen

beukende drama verwekte, wordt gevolgd door nieuwe stormlopen. Terwijl in verscheidene kelders groepen burgers in spanning zitten te wachten op de verlossing, nadat ze als 't ware reeds den greep van den dood hebben gevoeld, gaat het in de loopgraven weer geweldig toe. Men hoort daar in de omgeving de geweren knallen en de mitrailleurs ratelen.

Thans oefent de tegenstander zijn hevigsten druk uit op den zuidelijken sektor tusschen den weg naar Eessen en dien naar Woumen, tegen het front

van majoor Lekeu. Zij komt toe wanneer sommige elementen van loopgraven, na een gevecht van man tegen man, in handen van de Duitschers zijn gevallen. Bij het uitvoeren van een woedenden tegenaanval, verjagen de onzen den vijand uit de plaatsen, waar hij vasten voet heeft gekregen en beschieten hem in het donker, terwijl hij, uitgeput en buiten adem, het gevecht afbreekt en verdwijnt in de duisternis die op het slagveld begint te vallen.

Het is 8 uur 's avonds; het is er heet toegegaan, maar eens te meer is de

aanval mislukt. Het bataljon van het 12^e dat, aangevoerd door luitenant-kolonel Collyns, ter versterking naar Dixmuiden marcheerde, is niet verder moeten gaan, daar de toestand geheel werd hersteld, alleen met de hulpmiddelen waarover Kolonel Sults beschikte.

We hebben de Duitschers reeds aan 't werk gezien te Beerst en te Eessen. Laten we ook even den blik wenden naar het derde dorp, onder de muren van Dixmuiden, het vroeger zoo rustige, lief gelegen Woumen, dat zijn hoogen toren als een goede gebuur tegenover dien van Eessen verhief. Ze prijkten daar beiden, als twee broeders, die getuigden van den vrijheidsmin en kunstzin, den durf en de wilskracht der oude keeren...

En te Woumen ook was men fier op die ruime kerk en kloeken toren, en men luisterde gaarne naar de drie klokken, « welke zoofn wonderschoon akkoord » hadden, zooals een vrouw met hartzeer en tranen in de oogen bij de herinnering aan die bronzen stemmen, en nog meer aan alles wat zij vertolkten, verzekerde.

Als men Dixmuiden langs de Woumenstraat verlaat, bereikt men spoedig den steenweg naar Ieperen. Rechts zag men eerst het kerkhof, waar men de geliefden eerwaardig en statig ter ruste droeg en dikwijls herdenken kwam; wat verder school in een park het kasteel van ridder Henderickx, dat zulk een geduchte veste in de hand van den vijand worden zou. De ridder was bijtijds heengegaan en zijn zoon diende dapper in ons leger. Een afstand van drie kilometer en men staat te Woumen...

We hadden het zooveen over de klokken... Ja, die werden in Veurne-Ambacht innig geliefd en ze te luiden in maat en rythme, gold er als een kunst, die men gaarne op een stillen zomermorgen of avond beluisterde. Wat klonken ze ook plechtig over het IJzerland, de stemmen uit de hooge vijfspitsige torens, waarin zooveel oude klokken hingen, die 't wel en 't wee van vorige geslachten hadden meegeleefd... Toen ze in Augustus 1914 alarm sloegen, luiden ze ook hun eigen doodvonnis. Met groot geweld waren de Duitschers te Woumen binnengedrongen, en toch onverwacht voor de bevolking, die nog

niet gehoord had, hoe een woeste bende ginder verder bij Jonkershove een moordpartij aanrichtte.

— Ze zijn daar, riep eensklaps Romein, die te noen voor zijn woning, niet ver van de kerk, naast een schildwacht stond.

Zijn gebuur Van Overschelde keek den steenweg af, zag niets ongewoons en lachte den ander om zijn vrees uit. Daar waren ook Gerardin en zijn dochter Helena, die een wagon kolen losten, Plotseling gonsden als vliegen de kogels, gericht naar den schildwacht.

Helena Gerardin slaakte een gil en stortte getroffen neer.

— Vader, ik ben geschoten... ik heb mij altijd zoo geweerd, murmelde ze nog, toen ze bloedend in een huis gedragen werd, waar ze een uur later bezweek.

En treffend zijn deze woorden, welke we opzettelijk aanhalen, omdat van die meisjeslippen, in dit doodsgereutel, een geweldige beschuldiging klonk tegen hen, die ons landeke in hun verschrikkelijken oorlog sleurden. 'k Heb mij altijd zoo geweerd... Was dat niet een aangrijpende herinnering aan de vlijt, de werklust, de wilskracht van een volk, dat geen eerezuchtige plannen nastreefde, nimmer oorlogsgedachten had en alleen den vrede en het adelend werk beminde!

Ja, ze waren daar, de Duitschers, en in hun kogelvlaag werd nog een jong leven vernietigd. Een knaap, André Accou, bevond zich eveneens op straat, toen de vijand zijn nadering aankondigde door het verraderlijk geweervuur. De vader riep zijn zoon toe, toch in huis te vluchten, hem waarschuwend: « Ge zult geschoten worden! » Helaas, het was al te laat. De jongen viel met een kreet ten gronde en weldra stierf hij. En 't was of hij in zijn dood nog geen ruste mocht hebben! Twee dagen na zijn begrafenis trof een granaat het graf, scheurde het open en slingende er het stoffelijk overblijfsel uit. In welk een verschrikking lag Woumen!

Buiten het dorp strekt zich de Blankaart uit, een meer of liever een kreek, overgebleven uit den tijd, toen de zee nog op verscheidene plaatsen diep in Vlaanderen drong en men zulk een golf

overtrekken moest om van Brugge naar Loo te reizen. In vreedstijd was de Blankaart de roem en de trots van de streek. Wie bracht er niet zijn « overkomst » (logé's) heen om te spelevaren op den wijden plas? En ja, 't was er goed op het water bij heeten zomerdag of aan den oever, waar het riet zoo vriendelijk wuifde. Maar de kreek was ook een bron van inkomsten, met haar rijkdom aan visch en waterwild. Vijf en twintig pachters van het visch- en jachtrecht verdienden er een goed stuk brood. Te midden lag een eiland rijk bewassen met populieren, riet, wissen en allerlei kruid, en waar men een eendenkooi aangelegd had, om, zooals men in West-Vlaanderen zegt, « de wilde aanden te verschalken ». Maar wie had ooit kunnen vermoeden, dat deze plaats van uitspanning, dit oord, vol poezie en natuurschoon, een strategisch punt worden zou in een geweldigen wereldoorlog?

De Blankaart behoort aan mevrouw de barones de Coninck de Merckem, wier prachtig kasteel naar de kreek was genoemd, en er slechts van gescheiden werd door een bevallig en weelderig park. De baron was reeds geruimen tijd geleden gestorven.

Even voorbij het kasteel « Blankaart » verhief zich aan den weg Woumen-Ieperen de hooge, witte steenen koren-molen, waarop in Oktober 1914 Marcel Bommers mulder was en die door zijn klijkgaten de prachtigste vergezichten genoot.

De Duitschers kwamen... en wel vier honderd angstige burgers, mannen, vrouwen en kinderen, en ook de barones zelve, namen met bootjes de wijk naar het eiland te midden van het meer. Ze brachten er een angstigen nacht door, hoorden het kanon bulderen, de geweren knallen en zagen over den Oostenlijken oever den vuurgloed aan den hemel laaien.

Men meende, dat het slechts een doortocht zou zijn, en men dus veilig hier vertoeven kon tot alles spoedig rustig werd. Maar toen 's morgens vrouwen, die thuis waren gebleven, in sloepjes aan de mannen eten kwamen brengen, had die eene nacht velen reeds afgeschrikt voor een langer verblijf. En bovendien, zoo de Duitschers

in de streek bleven, moest men toch op den vasten wal terugkeeren, daar het eiland niet voor een langdurig schuiloord was ingericht. Maar velen vluchtten naar den Westelijken oever, zonder te vermoeden, hoe ze zich voor vier jaar van hun huils verbanden.

Ook de barones verliet den Blankaart. De Duitschers waren in haar kasteel gedrongen en hielden er geweldig huis. En 't was nog maar een voorspel van de verwoesting. Voor de edelvrouwe begon toen een gejaagd leven.

Dadelijk echter ontbrandde de strijd, en ook van uit Woumen deed de vijand verwoede aanvallen op de linie's der Belgen en Franschen. Hun voorposten lagen aan het kasteel van den ridder Henderickx, terwijl onze troepen het kerkhof bezet hielden.

De burgers zagen telkens nieuwe benden ten strijde trekken en gewonden en dooden terug brengen. De gekwetsten ontvingen in 't « Hof van Commerce », hun eerste verzorging en moesten dan in roode-kruis auto's en op wagens verder achteruit. De dooden begroef men op het kerkhof...

Huiverend staarden de Woumenaars naar den brand van Dixmuiden, maar ook hun dorp moest een prooi van dezen alles verslindenden oorlog worden.

Onze artillerie beschoot er den vijandelijken opmarsch en nam ook de kerk als doelwit.

Een der eerste granaten voor het be-dehuis bestemd, trof de woning van Emelie Beaupré, vrouw Isidoor Van Damme. Twee dagen te voren was deze ongelukkige reeds zoo jammerlijk door een projectielscherf getroffen, dat dokter Van Hee haar een arm had moeten afzetten.

De vrouw zat nu in haar zetel en een nichtje hield haar gezelschap, toen een geweldige slag klonk en een deel van het huis instortte. Uit het puin klonk het noodgeschrei van het meisje, en wanneer Duitsche hospitaalsoldaten toeschoten om hulp te bieden, vond men Emillie Beaupré dood en haar nichtje met afgerukten arm.

Hoe vreeselijk het ook te Woumen toeging, toch waren er menschen, die hun gewoon leven voortzetten, als woedde deze strijd geheel buiten hen om en konden geen gevaren hen tref-

fen. Zoo werkte zekere Marchand, op zijn land, toen een granaat ook hem uit het leven rukte.

Ja, 't waren vreeslijke dagen... Menschen stierven en men moest hen haastig begraven, gewikkeld in een laken of deken. Overal loerde de dood en ook de woede van den vijand, die van nijd en spijt raasde, omdat de weg naar Dixmuiden en over den smallen IJzer maar steeds voor hem gesloten bleef, ondanks de zwaarste offers! Meer en meer gewonden werden in « 't Hof van Commerce » haastig verbonden, onrustwekkender steeds steeg het aantal dooden, met woester geweld wierp de legerleiding het menschenmateriaal in de worsteling, heviger en heviger brulden de kanonnen, en toch bleef Dixmuiden aan de Belgen en Franschen. Wat baatte het of de grijze golven zeven maal achter elkaar in een enkelen nacht aanstormden en de eerste loopgraven als verzwolgen, telkens toch braken ze op den heldenmoed en hardnekkigheid der verdedigers.

De officieren beweerden, dat hun kriegsbedrijven mislukten, omdat de burgers spionage bedreven en eigen troepen inlichtten van de Duitsche bewegingen.

De vreedzame, bijna naieve bevolking die nooit aan oorlog gepeinsd had, wier bemoeingen zich niet verder uitstrekten dan het dorpje en de akkers er om heen, en de handel met de omliggende gemeenten of de Markt van Veurne, Dixmuiden, Ieperen, Rousselare, was dus nu eensklaps, zeker als door een wonder, met strategische kennis begiftigd! Zij was meester van den wind om den rook uit de schouwttjes te richten, gelijk het moest overeenkomen met de teekens, welke men aan de Belgen wenschte te doen!

Maar de Duitschers toonden zich nu eenmaal achterdochtig, en, waar ze met die kwaal behept waren, namen ze ook dadelijk krasse maatregelen. Ze zonden hun gendarmen en patrouille's van huis tot huis, die al de gebleven burgers verzamelen moesten.

Er viel niet te parlementeeren, niet te vragen om wat tijd, teneinde eenige kleederen of andere benodigdheden te halen, neen, de Woumenaars leerden hier het bevel kennen, dat weldra elk

kind in België begreep, het ruwe, ongenadige « Heraus ». De gezinnen werden onbarmhartig gescheiden. Moeders zagen hun zoontjes, behalve de zeer kleine, met vader meeleiden, en zij zelve konden de andere kinderen bij zich houden. Ongeveer honderd mannen en knapen werden dan op den bovenzolder van 't sekretarishuis opgesloten, terwijl ruim twee honderd vrouwen en meisjes naar 't klooster moesten... Nu had men geen vrijheid van beweging meer. Droevig zat men daar opeengehoopt, bezorgd om hetgeen er nog volgen kon, bezwaard om de afgezonderde leden van de familie. De ongelukkigen sliepen op den blooten grond tot ze toch wat stouter werden en stroo gingen halen; en een goedlige schildwacht, die het bevel van zijn meesters niet goed keurde en aan zijn kroost dacht in de « Heimat », neep dan maar even de oogen toe.

Eerst moest Dixmuiden genomen worden... daarna zou de kommandant wel zien wat ze met die lastige burgers moesten doen. En we zullen ook de verdere lotgevallen beschrijven van de bevolking der gemeenten om Dixmuiden.

Zoo stuurde het commando steeds maar nieuwe mannen in 't vuur en bleef Duitschland zijn bloem daar aan den IJzer slachten. Maar ook bleef het granaten regenen op Woumen, en de hoge toren en ruime kerk brokkelden af tot een reusachtigen hoop puin... Moesten dan alle monumenten van het Westland verdwijnen!

Elveneens uit Woumen dus, gelijk uit Beerst, Vladsloo en Eessen, rukten steeds maar nieuwe benden op, wier kracht echter in hun eigen bloed werd gesmoord.

Doch veeger en veeger wordt de toestand te Dixmuiden. Het vuur grijpt verder om zich heen. Zoo bedreigt het ook een ambulance.

Luitenant kolonel Leestmans van het 11^e linie, is door kartetsscherven zwaar aan het been en aan den pols gewond. Hij moet het commando overgeven aan majoor Beaudrihay en zich zelf in die hulppost laten verzorgen. Deze is opgepropt met lijders, die door geneesheeren en ziekenverplegers bijgestaan wor-

den. Een onuitsprekelijke angst beklemmt alle harten.

Ontkoming uit deze hel van Dixmuiden schijnt nu geheel onmogelijk...

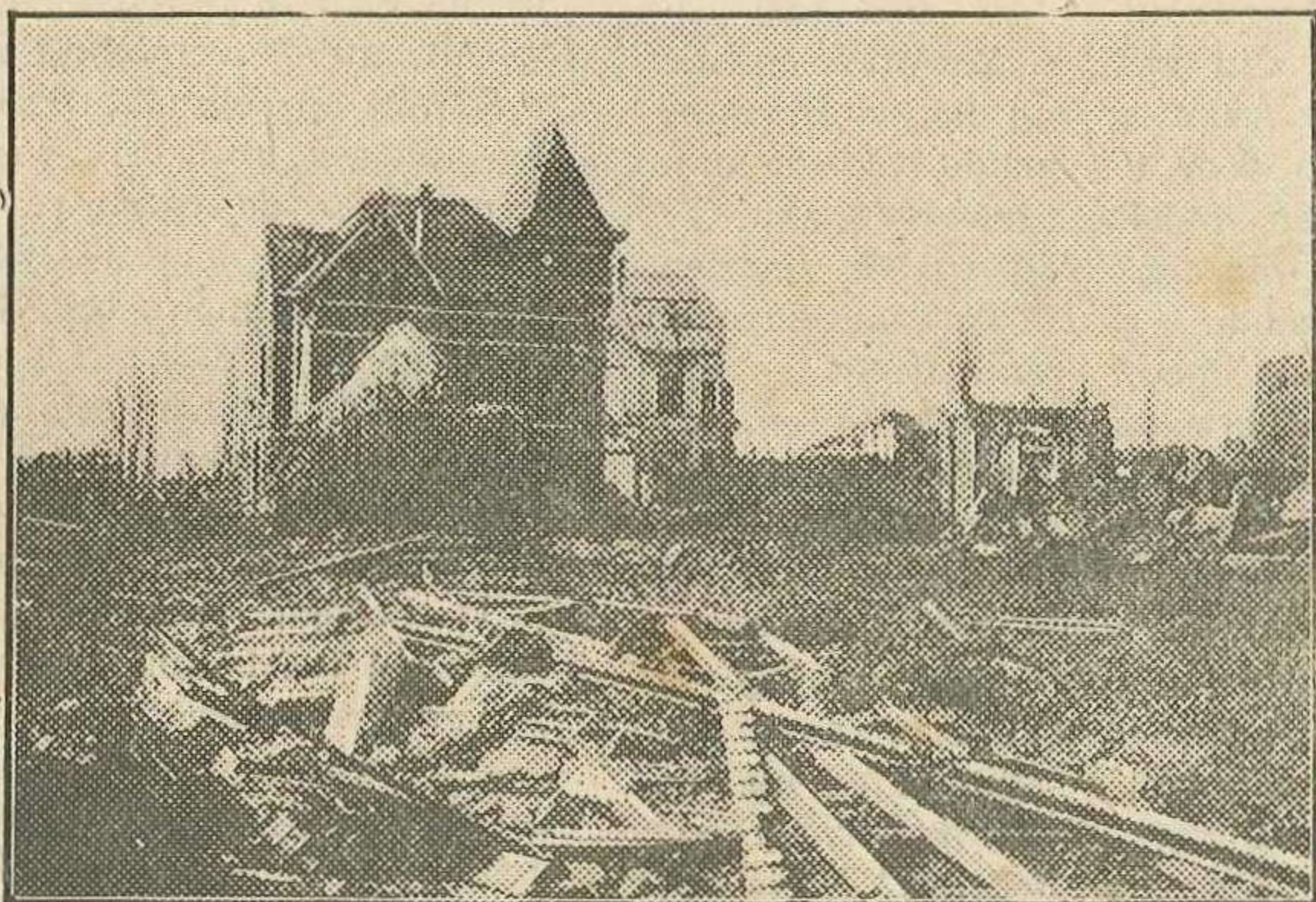
't Zal voor gezonden en kloeken een moeilijke taak zijn. Hoe moeten dan gekwetsten, verzwakten, kreupelen, verminkten aan het vuur ontsnappen? Bij honderden op het stadje geslingerd, hebben de brandbommen overal de vlammen ontketend, die in alle hoeken, uit alle straten opstijgen, en, aangewakkerd door den wind, van dak tot dak, van muur tot muur, snellen. Miljoenen gensters zweven door de met rook en gas en brandreuk bezwangerde,

voeten, de beenen, de knieën vastzuigt...

Zoo is de weg voor de gezonden, de nog kloeken, die zich zelf helpen kunnen en hun kracht voelen stijgen door de zucht naar behoud.

Maar de gewonden, de verbrijzelden, half en geheel bezwijmden dan! De arme martelaars, in bloedig linnen gewonden, die alleen door rust genezen kunnen! En zij, in wier geschonden lichaam de koorts jaagt!

Het vuur nadert de hulppost... Niets kan het weerhouden! Hier laat een brand zich niet beperken. Woester, steeds onverzadiglijker grijpen de vlammen om zich heen...

De statie van Dixmuiden na de beschieting

bijna niet meer in te ademen lucht. Men kan slechts loopend de straten doortrekken, tusschen twee kolommen van vuur, door zwarte walmen hier, door een regen van vonken daar, en men struikelt over puin, over balken en uit den grond geslingerde keien; men ziet aan de voeten granaattrechters grijzen, en, wie er in valt, moet smeeiken om hulp, om redding, teneinde uit den diepen kuil te geraken, want bij elke poging om tegen de hellingen op te klimmen, valt men terug met steenen en aarde, en doet men wonden op... In vele staat vuil, stinkend water en slijk, dat de

Kolonel Meiser heeft bericht gekregen van den ontzettenden toestand en bevel gegeven alle beschikbare rijtuigen, kost wat kost naar Dixmuiden te zenden.

Groot in hun moed en zelfopoffering, in hun naastenliefde en plichtgevoel, rijden dokters, verplegers en autogeleders langs den weg naar Kaaskerke, onder het bombardement over de brug, die als een poort der hel is geworden, door de brandende straten dan...

En de gewonden wachten. 't Is of de angst feller schrijnt dan het uiteengerukte vleesch. Levend verbranden, omko-

men in het laaiend vuur dat onmeedoo- gend, met wreede regelmaat nadert en steeds meer nadert, krakend, knet- terend, spetterend, brullend om zijn prooi!

Zal de hulpe nog bijtijds komen? Zal het geschut niet de wagens in splinters slaan en de redders dooden? Alle booze machten schijnen samen het gruwelijk vernielingswerk te voltrekken.

« Wie zal ooit de wonderen van koel- bloedigheid beschrijven? » vraagt kom- mandant Willy Breton, « van boven- menschelijke wilskracht, aan den dag gelegd door allen die zich daar bevin- den, om de arme gewonden gerust te stellen, waarvan de meesten niet be- kwaam zijn zich te bewegen en die door de nadering van het vuur, meer nog dan door het geluid van de ont- ploffingen, radeloos geworden zijn. Te midden van hen, zijn wreede smarten bedwingend, gaat luitenant-kononel Leestmans rond, overal troost en op- wekking brengend, zoo kalm en zoo stoïek dat hij in de harten van al deze ongelukkigen weer hoop en vertrouwen doet ontstaan.

Wanneer de eerste ambulance-rijtui- gen aankomen, stijgt de ontroering ten top. De koorts maakt zich van al de gewonden meester; smeekeude handen worden uitgestrekt; hartverscheurende stemmen klagen: « Red mij! Neem mij mee! » Overal aan het werk, onvermoei- baar, bewonderenswaardig van zelfver- loochening, evacueeren de geneesheeren, de verplegers, de ziekendragers in alle haast de arme, door de smart gepijnigde wezens, en vinden, ondanks het hache- lijke van het oogenblik, de gebaren en de woorden die er noodig zijn om zoo- veel jammerlijke vrees tot bedaren te brengen. Vreugdetranen staan in de oogen van de heldhaftige redders, wan- neer het laatste ambulance-voertuig met de laatste gewonden weg rijdt. Wat geeft het nu nog dat de verraderlijke vlammen langs de muren van den ge- evacueerden post komen lekken... zij zullen hun prooi niet bezitten. »

Het Groot Hoofdkwartier — we zei- den het reeds — had ook gelast de nog overblijvende burgers uit Dixmuiden weg te voeren en eveneens daarvoor waren auto's en allerlei voertuigen beschikbaar

gesteld.

Soldaten moeten de ongelukkigen verzamelen. Ze kloppen op de planken die de keldergaten afsluiten en roepen, en tragisch klinkt hun stem in de ster- vende stad, gelijk een uiterste waar- schuwning: « Als er hier nog burgers zijn, dat zij zich haasten om te vluch- ten! Er zijn hier automobielen en voi- turen! » En daar komen ze, gekropen van onder de gewelven, als uit geheim- zinnige holen, mannen, vrouwen, kin- deren, grijsaards, paters, nonnen, zie- ken, gebrekkigen, velen zwart van stof en roet, allen uitgeput van vermoeie- nis, maar nog meer van angst, allen ge- dreven door de levenszucht die hevig opblaait, nu de vernieling zoo nabij is. 't Schijnt op sommige plaatsen of doo- den uit een graf verrijzen... En men dringt naar de voertuigen, terwijl de granaten weer door de lucht huilen...

— 'k Durve niet... och Heere, we ge- raken er nooit door... 't is nog beter in den kelder, jammert een oude vrouw en anderen herhalen het met haar, maar men hijscht hen in een auto of op een wagen, en de voertuigen rijden heen, hotsend, waggelend, schokkend, aanzellend steeds om toch nog in al de- ze verwarring een weg te zoeken. Sol- daten loopen aan den kop van trillende paarden, groepen volgen te voet, moe- dens met weenende kinderen, mannen ook met kleinen op de schouders, pak- ken onder den arm.

— O, gaan wij nog niet? vraagt Nan- cy aan Walter Bonte...

— De officier zal ons komen verwittig- gen...

— Ik weet immers den weg... Waar- om toeven we nog?

— 't Zijn de oude wegen niet meer. De officier zal de veiligste plaatsen aan- wijzen...

— Waar blijft hij dan? Ik hoor an- deren vertrekken en voor ons zal het te laat worden! O, te moeten sterven in dezen kelder... om te komen in de vlam- men...

— Vertrouw op mij! zegt Bonte zacht...

Doch Nancy wordt steeds angstiger en zenuwachtiger. De vrees doet haar rillen als bij koorts.

— 't Is mijn straf, omdat ik Raoul ontrouw werd, Raoul, een soldaat die

voor ons strijdt... kreunt het meisje...

— Vluchten uit Dixmuiden, maar waar zijn mijn ouders... waar is mijn zuster? klaagt Maria Borgers. De Duitschers hebben te Essen zoo wreed gedaan!

— Was ik maar te Ieperen gebleven! schreit Celestina telkens tot Nantje Zoetewei. Ik ben in 't gevaar komen loopen, moeie! Dood! gaan nu, en 'k ben nog zoo jong!

En zoo jaagt de angst in ieder gemoed... Zoo men maar heen ware, zelfs in 't gevaar, doch dat wachten, o, dat zenuwpijnigend, martelend wachten! En weten dat de vlammen de stad steeds meer insluiten met een muur van vuur!

— Daar is hij!

Een juichkreet begroet den officier, die woord houdt en met eenige Fransche fusiliers verschijnt.

Nu is de stonde daar om den kelder en Dixmuiden en alles, alles te verlaten, om voor altijd afscheid te nemen van 't eigen stedeke met al zijn herinneringen.

Maar wie denkt nu aan 't verleden... Dat is voorbij. Alleen 't leven heeft thans waarde... Doch daar knallen gewerschoten en ratelen mitrailleurs. Aan den zoom der stad woedt weer de strijd.

Vele burgers aarzelen... Zal men weer niet verrast worden door een hevige beschieting?

Moeders staan daar met zuigelingen, mannen steunen vrouwjes van tachtig en negentig jaar, een gebrekkige kreunt dat hij beter dood zou zijn. En eensklaps geeft de bejaarde deken het voorbeeld. Met Gods hulpe zal men den vreeselijken tocht wagen...

En afgeleefden, kreupelen, zwakken, allen volgen, hechten toch evenals de jongeren aan het leven...

— Dood is het laatste, zegt er een, en al moeten we door 't oog van een naalde kruipen, we gaan het toch proberen.

Men neemt het schamel pakje op. Moeders wikkelen hun wichtjes in een doek, een ouden rok, of trekken hun voorschoot over de kleinen, als om ze te beschermen, niet alleen tegen de koude, doch ook tegen vuur en granaten.

De laatste getrouwen moeten Dixmuiden

verlaten... Ander behoud is er niet meer.

En daar sluipen allen uit den kelder, waarin ze zulke vreeselijke uren hebben doongelbracht. 1)

— Kom vader, zei Nancy tot den heer Veirle.

Zij zag hoe de rentenier weer weifelde.

Zou de oude strijd opnieuw beginnen, die van heengaan en blijven? Was de burger nu nog niet overtuigd van Dixmuidens dood? Een oogenblik breekt immers aan, dat men zich ook van het lijk van iemand, die ons dierbaar was, losscheuren moet.

— Vertrekken we nu waarlijk? vroeg de heer Veirle.

— Maar vader toch!

En er lag zacht verwijt in de woorden der dochter.

— De Duitschers kunnen immers niet doorbreken... Ons leger houdt hen tegen.

— Wilt ge, dat we sterven! kreet nu zijn vrouw... Goed, maar laten we dan in den kogelregen gaan staan, opdat de doodstrijd kort zij! Als 't hier zoo voort duurt, wordt ik gek!

— Och Heere, ja, we moeten gaan! hernam gelaten de geheel verslagen man. Ons arm, arm Dixmuiden!

En hij nam de hand zijner echtgenoot, als moest hij, vroeger de sterke, nu bij de zwakkere steun zoeken. Nancy leunde op Walter Bonte. Maria Borgers was bij Wantje Zoetewei en Celestina.

— Mijn zoon is nog niet om mij gekomen, en 't dondert nog altijd voort! schreide 't oud vrouwkje in wiens hoofd 't steeds donkerder werd en ze verdween plotseling in een zijstraat.

— Die loopt naar haar dood, zei Walter, maar we kunnen er niet meer achter. We moeten de soldaten volgen!

De roode vlammen verlichtten dien

(1) Van de Sint-Nikolaaskostschool staat nog een stukje van den gevel recht. Men ziet het links, als men van de Markt naar Beerst-brug, bij het kanaaltje van Handzame, gaat. Zelfs enkele woorden van het opschrift zijn overgebleven. De kelders, waarin zich de beschreven tooneelen afspeelden, werden door de Duitschers versterkt en gebruikt. Achter het indrukwekkend puin, rijzen ook nog eenige muurbrokken van de kapel der kostschool. Om ze te bereiken volge men de zijstraat aan den rechterhoek. Als men dan den blik richt naar de ruïne van de kerk kan men nagaan, hoe de opgesloten dicht bij het brandend bedehuis en dus ook bij het stadhuis zaten.

vreeselijken avond.

Vonken vielen op de kleeren en schroelden rosse plekken eer ze afgeschud waren.

— We geraken er nooit meer levend uit! kloeg Wantje Zoetewei. O, waren we maar in den kelder gebleven!

— We zijn straks over de brug! schreeuwde Nancy haar toe, die nu weer moediger was en op Bonte vertrouwde.

— Och Heere toch, waren we maar te gare gebleven! schreide Marie Borgers, want ze kleeke de Eessenstraat in en zag niets dan vuur. Wat is er van mijn ouders en zuster geworden? En dan mijn arme broer!

Soms bleef ze staan en wilde ze terug gaan, want als ze aldus in de macht der Duitschers zou vallen, kon ze misschien haar familie terug zien, maar Nancy begreep haar bedoeling en nam de wanhopige vriendin aan haar arm.

Men snelde over de markt, tusschen het bombardement door...

De eene groep verdween in de Weststraat, een andere in de Schoolstraat, maar allen richtten zich naar de Hooge Brug, den eenigen uitgang der veroordeelde stad.

Sommige officieren hebben dien droeven stoet gezien en beschreven. Een aalmoezenier vertelde later: «'t Was aangrijpend om er bij te weenen... Voorop de eerwaarde deken... Geestelijke zusters volgden, beladen met gewijde voorwerpen, kelken, die ze in hun vroomheid voor alles hadden willen redden. En dan wankelende ouderlingen, kinderen, die om vlugger te kunnen loopen, hun kloefjes in de hand hielden. En de moeders met zuigelingen tegen de borst gedrukt.

Bij hun doortocht was men geneigd te bidden. «O, God, bescherm hen!»

Een meisje voerde op een kruiwagen haar lammen vader.

«Wij heschen op onzen stootwagen vader en moeder B..., twee arme oudjes, die niets meer hadden», schreef mij een vrouw. «We vertrokken op Gods genade. De Appelmarkt lag vol puin en we hadden al de moeite van de wereld, om daardoor te geraken. En 't was nog maar een begin. Op den Wilgendijk lag een barrikade van balken, steen en arduin. We moesten een half uur werken om daar te passeeren; maar twintig meter verder was het nog een keer 't zelfde.

Oververmoeid en leekend van zweet, kwamen we eindelijk op de Lindekens. De granaten hadden er putten geslagen van minstens vijf meter diepte. En daar stonden we weer al! Een brave soldaat stak ons een handje toe, nam vrouw B... als een kind in de armen en droeg haar over de gevaarlijke plaatsen.

«En nu de oude vader», zei hij lachend om ons nog moed in 't harte te steken. «'t Is oorlog en dan reizen we niet voor ons plezier, maar 't zal wel een keer beteren.» Intusschen weerde ik mij om die kar voort te krijgen. Wat een mensch toch al tegen kan komen. Maar allooh, we schaverdijnden en klawijsterden toch voort tot aan de Hooge Brug en trokken er veilig over, al spoelde 't water tot tegen onzen schoonen auto. »

Zoo had ieder zijn eigen verhaal. Er waren er bij, die reeds vroeger aan die brug gestaan hadden, om 't gevaar te ontvluchten; maar toen soldaten hun waarschuwden, dat ze niet meer terug in de stad mochten, keerden ze naar hun kelder weer. Voor altijd Dixmuiden verlaten, ze konden er toen nog niet toe besluiten.

Doch nu viel er niet meer te weifelen, nu zonk alle optimisme, nu begreep men dat er te kiezen was tusschen leven en dood, tusschen de vrijheid en het vuur.

Ja er waren nog veel meer burgers dan men vermoed had.

Uit sommige kelders, die uitgestorven hadden geleken, hoorde men plots angstkreten, ook het geroep van «Moord!», waardoor veel West-Vlamingen hun hoogsten nood uitschreeuwden. En soldaten schoten toe en hielpen de ongelukkigen verlossen. Zoo vermeenderde steeds het aantal vluchtelingen, die daar een aangrijpende groep vormden, gelijk nooit een passie-omweg er een had vertoond.

Velen waren ternauwernood gekleed. Ze hadden in den nacht hun huizeke moeten verlaten en naar een kelder vluchten, waar ze dankbaar een betebroodse aannamen van hen die voorzorgen hadden genomen.

Thans liepen ze huiverend door de straten, moesten ze haveloos en berooid den vreemde in.

Maar tot hun geluk kwamen ze voorbij een vernield huis, dat eens een groo-

te winkel van kleederen was geweest, waar de vrouw en juffers achter den toog de boerinnen van Veurne-Ambacht geriefden. Nu lagen mantels, doeken, shawls en andere goederen te midden der sraat en haastig vielen de rampzaligen er op neer, als op het manna door de Voorzienigheid daar gestrooid. Zoo kreeg men eenige kleederen tot beschutting om den langen Calvarie-weg op te trekken.

Wie kon Dixmuiden op dien stond beschrijven! Elk plaatsje had een eigen verschrikkelijk uitzicht. Op den hoek van de Appelmarkt stond een ijzerwin-

Puin van den Blankaardmolen

kel in lichte laaie. De kachels, potten, pannen, ketels, kannen, bekkens waren door de hitte gloeiend rood geworden, en gansch het vertrek scheen één oven van trillend vuur.

En in dien gloed allerwegen huilde de wind, die machtige bondgenoot van 't vernielend element... Nooit in 't verste verleden, bij al de gruwelen welke Vlaanderen had gekend, was er zulk een schouwspel van ontzetting geweest, gelijk het stedelke nu bood.

« Ons huis sidderde, stortte in en was door vuur omgeven », schreef een dame. « Wij werden zulk een scherpe brandlucht gewaar, dat er ergens in den omtrek lijken geroosterd moesten worden. De verstikking bedreigde ons. Wij vlucht-

ten heen. Het vuur scheen ons te achtervolgen en gensters vielen op ons haar, op onze mantels. Een bittere roetgeur raakte onze lippen. En dan die reuk van verbrand vleesch... die de longen benauwde en het harte pijn deed... Het zweet droppelde van ons voorhoofd... Overal moesten wij granaatrechters ontzien, over barrikaden klimmen, over lijken heenstappen.

Op zeker oogenblik werd de beschieting kort voor de brug zoo verschrikkelijk, dat de Veirle's, Bonte, Wantje Zoetewei, Marie, Celestina en nog enkele anderen hun leven beschermden onder de caisson van een kanon... Lotgenooten hurkten zich angstig tegen een muur, achter een barrikade en sommigen sprongen radeloos in een granaatkuil.

Tusschen de ontploffingen klonken lange kreten, gegil, getier... Een oogenblik bedaarde het geweld en gejaagd snelden de rampzaligen over de gehavende brug, die onder den last schudde en boog... Een vrouw viel in den IJzer en het water smoorde haar doodsgeschrei... Nancy struikelde over een lijk, maar Walter hielp haar recht.

— Nu zijn we haast buiten alle gevaar, troostte hij.

Toch lag ook de weg naar Kaaskerke nog onder vuur.

— Waar is vader? kreet het meisje...

Verschrikt wendde ze zich om. Daar stond Veirle, en hij strekte schreiend de armen uit naar de brandende stad. Tranen leekten langs zijn wangen en gansch zijn lichaam schokte onder 't hartstochtelijk snikken.

— O, ons arm, arm Dixmuiden! kreet hij woest. Wat had het misdään, dat het zoo wreed vermoord moest worden!... Alles, alles vernield... O, die sloebbers, die godvergeten sloebbers!

— Vader! riep Nancy, kom toch mee, ge zult getroffen worden!

Een granaat plonsde in den IJzer en spoot een hooge fontein van water op. Een muur viel krakend ineen en een wolk gensters spatte naar alle zijden...

— Vlucht verder! schreeuwden soldaten. Blijf toch niet staan! Hier moet ge er allen aan.

Nancy en mevrouw Veirle sleurden den wanhopige mee.

— Jufvrouw, zouden ze van 't Begijnhof wel allen weg zijn? vroeg Wantje

Zoetewei, die nu plots wroeging gevoelde omdat ze zich niet meer om haar gezellinnen bekommerd had.

— 'Ik Peins het wel, troostte het meisje.

Niemand wist nog welk een drama zich daar afspeelde in een eenzamen kelder van een klooster, waar de bewoonsters van 't Begijnhof een laatste toevlucht hadden gezocht, nadat hun eervwaardig hoekje ook hevig beschoten was geworden.

O, die nonnetjes van 't Begijnhof...! Om de rust te zoeken, waren ze in dit stille dorpje van het al even stille stadje gekomen... Hun wereldje was zoo klein, 't ging soms wel eens buiten Dixmuiden, als er een nicht of kennis van een der omliggende dorpen op bezoek kwam en wat nieuws verhaalde; wie er gehuwd, bevallen of gestorven was te Pervyze of te Lampernisse, te Eessen of te Keiem; dat het paard geveulend, de koe gekalfd had; hoe de vruchten stonden en het met 't vee verging; wie er in de parochie toch te opzichtig gekleed ging, welk meisje met de kermis te veel danste; wat men van zekeren man vertelde; hoe deze of die vrouw zich gedroeg.

Maar overigens waren de dagen gelijk, gingen ze eenvormig open en weer toe, werden ze stilleklens weken en maanden en jaren.

De vreemde dames en heeren, die 's Zomers 't begijnhof kwamen bezoeken, behoorden tot een andere wereld, maar ze werden minzaam ontvangen, omdat ze zoo'n belang stelden in het begijnhof, in de kasuifel van Thomas à Becket, in de schilderijen, die Sinte Begga en Goddieve van Gistel verbeeldden, in de vergeelde, oude gebedenboeken, al die schatten der kapel, omdat ze verder zoo aandachtig keken naar de bloemperkjes en kleine huisjes en naar 't spellewerk-kussen, en eenige woorden vreemd klinkend Vlaamsch uithaalden, om met de vrouwtjes te spreken...

Maar als die vreemden weer heen waren, gevoelden de bewoonsters zich nog gelukkig in hun allerkleinst wereldje en benijdden ze niet in 't minst die andere samenleving met al haar gewoel.

Doch nu raasde eensklaps de storm... Uit de kalmte plots in een orkaan... en welk een orkaan! Men had dikwijls aan den dood gepeinsd, en hem ingetogen,

eerbiedig begroet, bijna als een ouden kennis, wanneer een der gezellinnen in haar uiterste lag, maar hem toch nooit zoo kunnen voorstellen gelijk hij nu over Dixmuiden raasde.

Dinsdags viel er een granaat temidden van het grasperk en sloeg ze een gat in den buitenmuur. En krakend stortte de zoldering der keuken van de groot-jufvrouw in! 't Was nu toch of de wereld verging... En een tweede projectiel vernielde den gevel van een dier zindelijke huisjes... De begijnen en vrouwtjes zaten den ganschen nacht in den kelder te bidden... Al maar door klonken slagen, hoorde men puin vallen. Vreese-lijke uren bracht men er door. Sommigen weken naar andere kelders, liepen van hier naar daar, keerden in 't begijnhof terug, hadden geen rust...

Welk een hel was Dixmuiden geworden!

Een groot aantal kreupele paarden en muilezels had men bij den terugtocht uit Antwerpen in een kamp bij het begijnhof gebracht. De arme dieren waren zeker vergeten, stonden nu blootgesteld aan de granaten, werden getroffen, kregen geen voedsel meer, hinnikten, balkten, huilden van angst, pijn, honger, sloegen, stampten tot het eene na het andere neerviel en daar een hoop stinkende kadavers overbleven, die de gansche omgeving verpestten.

Gedooode soldaten waren haastig begraven, dezen in een granaatkuil, die in een ondiepe groeve en de regen spoelde de dunne laag aarde weg en ontblootte een hoofd, een arm, een been, een gansch lijk.

Ten slotte hadden de meeste bewoonsters van 't begijnhof een schuiloord gezocht onder de gewelven van een klooster. Ook voor hen brak daar 't oogenblik aan, dat er een laatste kans scheen op behoud, een laatste gelegenheid tot vluchten.

't Moest haastig geschieden en 't was een wilde, zenuwachtig-gejaagde uittocht.

Toen bleek het, hoe in een zwak lichaam een sterke ziel heerschen kan. In haar zetel zat de non Vereecke, de groot-jufvrouw. Wij hoorden reeds vroeger hoe deze overste van 't begijnhof lam was. Men wilde haar een der eersten redden, doch zij weigerde.

— Neen, vooraf de anderen, sprak zij, want ik heb te veel hulp noodig en zal u tijd doen verliezen. Brengt mijn zusteren en de oude vrouwen heen, en als ge dan nog kunt, komt om mij. En zoo niet, ik ben van den dood niet benauwd.

En zij bad, met de vingers, om den paternoster geklemd.

En uren verlieden.

Daar buiten huilden de granaten, woedde de brand. Had men de groot-juffrouw vergeten... haar niet meer kunnen bereiken? Wie zal het zeggen, wat er in die stonden in de hel van Dixmuiden gebeurde?

De overste bleef alleen... En niemand kwam meer... Zij hoorde de brullende kanonnen, de barstende projectielen... De kelder schudde, de muren trilden, de vloer daverde... Uren gingen voorbij... 't Werdt dag... 't Geweld duurde voort. Allen waren van onder de gewelven heen... De groot-juffrouw kon zich niet bewegen, was als geketend aan haar zetel, levend begraven in dit onderaardsch hol... Zij was machteloos om voedsel te halen, al lag het dichtbij... Buiten klonken stemmen, maar zij gingen voorbij, smoorden in 't oorlogsgerucht. En niemand daalde de steenen keldertrap af, niemand kwam de eenzame redden...

Het drama heeft geen getuigen gehad. In haar zetel is ze gestorven, de non Verecke, de overste van 't Begijnhof...

Men vond haar met de lippen opeengedrukt, de handen om den rozekrans geklemd, als was zij nog aan 't bidden 1).

Aan de poort van 't begijnhof trof men twee in hun vlucht door den dood verraste oude vrouwen aan..., de conciërge en haar vriendin Mietje Zwervagher... Een granaat had hun de beenen verbrijzeld en 't lichaam verder verminkt.

Eerst later, in de stilte na dezen alles vernielenden storm zouden de Dixmuidenaars die verschrikkelijke bijzonderheden bespreken en meer huiveren dan nu... Dan ook zouden ze 't allen hooren, hoe het eerste slachtoffer de goede bakker Cyriel Damman was geweest, daar

aan de Keizerspoorte...

Hij stond voor zijn deur en riep vluchtelingen binnen, toen een shrapnell op de tramrail ontplofte... En Damman werd uiteengerukt. Ik las een schrijven van zijn dochter: « Onze arme vader was geheel aan brokken... Ik heb de kogeltjes uit zijn gelaat gehaald. Met een broeder van 't gesticht hebben we de overblijfselen in een laken gespeld ». En de politiekommissaris Focke vertelde me, hoe hij dragers gezocht had, om Damman nog naar 't kerkhof te voeren, 't kerkhof dat dan zelf door de projectielen omgewoeld werd, zoodat ook de doden geen rust hadden.

En nu vluchten de laatste getrouwen heen. Veirle loopt als wezenloos voort. 't Is een groep van rampzalige burgers en arme gewonde soldaten, die voor hun openliggende, hinkende voeten de minst ruwe kanten van den weg zoeken, en een rooden of geruiten zakdoek, een stuk van een borstrok of hemd, tot een verband hebben gescheurd... Men ziet thans niet het bloed, dat uit losgesneden schoenen spat of uit het doorweekt verband op de besmeurde uniform drupt; zwakken leunen zwaar op sterkeren. Men zoekt een weg tusschen de wagens, caissons, auto's, legerafdelingen...

— Niet naar Pervyze! roepen posten als de Calvariestoet rechts inslaan wil. 't Wordt gebombardeerd...

En Nancy ziet inderdaad, hoe ook daar de vlammen woeden en den hemel in gloed zetten...

— We moeten recht door, zegt ze tot Bonte... Over Avekapelle kunnen we ook naar Veurne! O, welk een nacht!

— Dat we ergens konden rusten tot morgen... 't Is vooral voor vader...

— O, laten we liever in eens doorgaan, opdat hij Dixmuiden niet meer zie! En waar zouden we rusten? Alles is stampvol.

Nancy was bang, als ze langs groepen soldaten kwam... O, nu moest Raoul haar eens zien, zooals ze hier steunde op den arm van den vreemdeling, dien hij haatte..., doodelijk haate om haar. Waarom dacht ze thans zooveel aan hem? Waarom scheen het, of ze soms zijn stem meende te hooren en gevoelde ze dan pijn aan het hart?

(1) Soldaten, die naar Duitschers zochten, welke bij verrassing in de stad gedrongen waren, zooals wij verder beschrijven, vonden haar aldus. De kelder, waarin dit drama gebeurde, bestaat nog, zooals mij kommissaris Focke, van Dixmuiden, meedeelde.

Zoo trok de stoet verder den lijdensweg op...

Maar 't waren niet de allerlaatste getrouwen, die daar gingen. Nog bleven er burgers te Dixmuiden, de koppigsten, die hardnekkig weigerden te vertrekken, en anderen, welke verdwaald ronddoolden, als konden zij den uitweg dezer helle, de bevrijdingspoort, niet vinden. En tot die laatsten behoorde ook het oude vrouwtje... dat al maar door vroeg om haar zoon... en jammerde over het aanhoudend onweer 1).

Overigens verviel de stervende stad nu aan de soldaten, Belgen en Franschen en velen sleurden weer uit de huizen meubelen, kleederen en vooral wijn.

Sommigen liepen met de armen: vol flesschen en wezen kameraden den voorraad aan. « De hel werd een land van belofte, een land van overvloed, waar het bruin of blond schuimend bier, de Hasselt, Schiedam en oude wijnen stroomden... » schrijven Leon Boucquet en Ernest Hosten in hun werk « L'Agonie de Dixmude ». « En er waren niet alleen tonnen bier en levensmiddelen. Daar bevond zich alles om het instinct van roofzucht door de beschaving in 't menschelijk hart ingesluimerd, op te wekken en in verzoeking te brengen... Men behoefde zich immers slechts te bukken om tusschen het puin, de kostbaarste voorwerpen op te rapen! En zoo gebeurde het dat men later in een kompagnie bij het toonen van een ring, een juweel, een brelok, het woord hoorde « Dixmudé! » En men maakte daarbij 't gebaar van iets weg te klappen... Een voorwerp dat men « Dixmudé » noemde, was oorlogsbuit, een herinnering aan het beleg, duur betaald door het gevaar voor het leven ». En moest het geweten nog eens brommen, dan suste men het met de overweging: « Wat wij laten liggen, nemen straks toch de Duitschers ».

Sommigen niet meer bestand tegen al dien gruwel om hen heen, zochten in dronkenschap verdooving van hun smartelijke gedachten, verstomping voor het folterend gevoel.

En dan kon men toch het vuile, groezelige water niet drinken, dat elken dag

meer verpest werd. Men behoefde het waarlijk niet te verzwijgen, hoe men zich in al die ellende helpen moest. Zoo vertelt kommandant Willy Breton:

Soldaat Payen, van het 2^e jagers die naar Dixmuiden was vertrokken om wat drank te halen, beleefde avonturen op zijn tocht. Hij vond ergens onderweg een deftig uitzien huis, en, ziende dat alle deuren open waren en het huis verlaten scheen, trad hij zonder aarzelen binnen, om eerst en vooral den kelder op te zoeken. Maar nauwelijks had hij den voet op de eerste trede gezet, of de ontploffing van een granaat, weldra door een tweede gevolgd, deed hem de trappen veel vlugger afdalen, dan hij het zelf zou hebben gewenscht.

« Toch », zooals hij het later zelf aan de makkers vertelde, « kon ik voor zoo'n kleinigheid niet achteruit deinzen, te meer daar ik nu juist aan den wijnkelder gekomen was. Achter een ijzeren traliwerk, zorgvuldig met een hangslot voorzien, lagen de wijnflesschen mooi op orde en in rij. Eerst aarzelde ik wel een weinig bij de gedachte dat ik, om aan die kostbare flesschen te geraken, een slot moest openbreken, precies gelijk een dief. Maar als ik dan weer peinsde aan de makkers, die ginder onder de Duitsche granaten lagen te stikken van dorst, en ik bij me zelve zegde, dat zoo de Belgische eigenaars van den wijn daar waren geweest, zij mij gaarne gegeven hadden wat ik vragen kwam, begon ik toch maar met mijn bajonet het slot te bewerken... »

« Welnu, toen heb ik toch plots een schrik gehad, gelijk ik er van mijn leven geen heb uitgestaan! Niet van de granaten, die daar rondom bleven neerkomen zoodat het huis er van schudde en dreunde. Neen, daarvan niet, maar ik hoorde stappen op de trap. Ik spits het oor en luister. Ja, daar komt iemand en gaat me hier verrassen, gelijk een dief, bezig met een slot open te breken. Toen ben ik bleek geworden als een doode; mijn handen beefden zoodanig dat ik de bajonet heb laten vallen. En mijn vrees ging slechts over toen ik de grove, goedmoedige stem van een marine-fusilier mij hoorde aanspreken: « Welnu, kerel, gaat het niet? Wacht, laat mij eens probeeren! » En met zijn

(1) Zij is te Dixmuiden gebleven tot de Duitschers de stad namen, dan naar Torhout gevoerd en daar kort daarna gestorven.

stevige vuist heeft hij op een twee drie het slot open doen springen.

« Hij ook was drinken komen zoeken voor zijn makkers. Met ons getweeën dan, hebben wij onze zakken vol flesschen gestopt, zooveel er maar in gingen, wij namen er nog zooveel onder den arm als wij dragen konden, en liepen terug naar de loopgraven, zoo spoedig als wij maar konden. En daar ik tegen een makker zegde: « Maar, denk eens, dat lijkt toch erg veel op diefstal, wat we daar gedaan hebben, » trok hij een pinkoogje en antwoordde al lachend: « Maak u maar niet ongerust, jongen, wij zullen aan den heer aalmoezenier ook een glas presenteeren, en dan krijgt gij zeker de absolutie... »

Toen een weinig later onze twee ke-

De reserve-levensmiddelen waren op. « Zoo gingen eenige mannen van het 2^e jagers, die op het kerkhof van Dixmuiden gelegd waren, op zoek om te trachten wat leeftocht te ontdekken. Tusschen de Duitische linie's en de onze stonden nog de beroekte muren van een bijna geheel vernielde hoeve. Om tot daar te sluipen met de listen van een Indiaan, die zich op 't oorlogspad bevindt, was niet meer dan kinderspel voor een onzer patrouille's, onder leiding van een officier. Zonder de aandacht van den vijand te trekken, bereikten ze de ruïne en dadelijk begonnen ze er hun onderzoek.

Men ziet een valdeur die naar den kelder voert; bij het licht van een lucifer zet men de masporingen voort.

Ruïne van het kasteel Blankaard te Woumen

rels, na al de dapperen te hebben gera-
vitailleerd, die hun onthaalden met een
geestdrift, die men zich wel voorstellen
kan, wilden terugkeeren naar den gast-
vrijen wijnkelder om hun voorraad te
vernieuwen, vonden zij nog slechts een
hoop rookend puin, daar waar eens het
huis met goeden wijn had gestaan. De
Duitische granaten hadden alles stuk ge-
schoten.

't Voedsel kwam zeer ongeregeld of
in 't geheel niet... Men moest op sommige
dagen wonderen verrichten, om aan de
manschappen de noodige patronen te
brengen.

Maar de Duitschers moesten reeds hier
zijn geweest, want eerst was er niets
te vinden.

Plots, bijna verborgen achter een hoop
stroo, trok een reusachtige aarden
pot de blikken van den officier. Men kan
denken hoe verheugd deze was toen, hij
met de hand in den pot tastende, eenige
stukken gezouten varkensvleesch aan
het licht bracht dat daar ongetwijfeld
als wintervoorraad door den pachter
zorgvuldig was bewaard.

Bij deze ontdekking kon een der ja-
gers, een Vlaamsche landbouwerszoon
uit de omstreken van Poperinge, een
kreet van triomf niet onderdrukken.

Hij spoedde zich driftig naar den luitenant en duwde hem in zijn haast bijna ter zijde; «Lâ mi moor ne kier doen, lutenant; wilder, kennen da! wee-je!» En met den geheelen rechterarm in den reusachtigen pekelpot delvende, bracht hij triomfantelijk een groote hesp voor den dag, uitroepende: «Hé!k het juld' niet 'ezeid! Bi oes thuus steken ze ook alsan 't beste van oender!» Of er dien avond gesmuld werd in die kompagnie!

Ja, 't IJzerland lag daar nu open en bloot als wlingewest voor den sterkste, waar geen wetten kracht meer hadden, geen vaste regelen meer bestonden. Daar strekte zich de wijde vlakke uit, licht dalend naar de broeken, zacht rijzend naar de hoogten van Klerken. Honderden kbeien, paarden, schapen, varkens lagen dood in de weiden, met de pooten omhoog, het lichaam opengescheurd, in ontbinding, beaasd door zwermen gonzende vliegen. Hier en daar dwaalde nog een os, een muilezel of rund rond, hinkend onder de smart der wonden, die brandden als vuur en waarin reeds venijn zich had gehecht. Benden zwarte kraaien vlogen heen en weer om de zwartgeblakerde hoeveruinen, streken neer in de meersch'en, die als een peetland waren geworden, vol stinkende walmen... Och, 't was nog zoo kort geleden, en 't scheen al zoo ver weg, dat de knapen en meisjes bij 't zien dezer vogels van Vlaanderen vroedijk hun oud liedeke zongen:

Kraaie waar ga je?
Naar Engeland,
Van Engeland naar Spanjen.

Of dat ze de zwermen 't rijmpje toeschreeuwden.

Zei de kraaie tegen de puud:
Puud
kruupt uut!
«Je zou me stekken!» zei de puud.
«'k En doe!» zei de kraaie.
En de puud
kroop uut.
«Stekke!» zei de kraaie.
«'k Hen 't 'epeisd!» zei de puud. (1)

1) In dit rijmpje en deze samenspraak tuschen de kraai en de puud of kikkvorsch, is het in den kindermund «kraai» geworden voor «krane» of kraanvogel, den steltlooper, die vroeger veel in Vlaanderen voorkwam op zijn trek, doch nu maar zelden meer. De kranen vlogen immers tegen den winter naar het Zuiden (Spanje) en tegen den zomer naar 't Noorden (Engeland). De kraai steekt geen kikkvorschen, maar de krane wel. Uit vroeger dagen dagteekent ook de spreuk: «Beter een musche in de hand dan een krane op 't diak.»

Ja, die blijde, naieve tijd was voorbij. En angstwelkend klonk nu 't gekauw der raven, zooals men 't hooren vertellen had in de sprockjesgeschiedenissen en de oorlogsverhalen van den Spaanschen tijd... De kraaien, ze waren de vreedzame vogels niet meer, die hun nesten bouwden in de hooge boomen en de alikers opzochten... Ze geleken nu wel zeker de getuigen van ellende, plagen en dood; ze waren weer de roofvogels, die uit de lucht vielen, daar waar ze de zwarte plekken zagen van lijken en lijdavers. Verwilderde honden, sluipende katten zochten ook hun voedsel, als teruggekeerd in den wilden staat, en wanneer de schildwacht bij avond en nacht hun woedend geblaf en gehuil hoorde, dacht hij aan geen trouwe huishieren meer, doch aan woeste beesten uit een wildernis, die ellkaar de prooi betwistten.

Lijken van Duitschers vooral, die in massa gedood waren in hun ontstuimige stormloopen, bleven onbegraven, lagen te vergaan in slijk en water, in gras en riet, daar voor Beerst, aan de Drie Mus-schen, over de kapel van Eessen, of nabij den straatweg van Woumen...

Soms als een granaat een groepje trof, ging het eenvoudig. De gespaarden dolven haastig een kuil... Met hun schop schoven ze een romp, een hoofd, afgerukte ledematen er in..., vullden gejaagd liet gaf, als om het opborrelend water terug te drijven.

Dan, als men de gelegenheid had, twee latjes over ellkaar tot een houten kruisje, en de zoon, die aan zijn ouders zooveel zorgen gekost had, de vader voor wien de kinderlens thuis nog baden, een knaap, die misschien even te voren aan zijn verloofde dacht, was eensklaps, een held geworden, voor «Kaiser en Vaderland». 't Kostte weinig inspanning en, veel plaats vroegen de overblijfsels niet, en licht werd het verlies geteld, want hij, met zijn borst vol kruisen en sterren, die ginds in 't weelderig salon van een kasteel, bij flesschen wijn en een kist fijne sigaren, omringd door de kruipendste dienaren, welke op zijn wienken vlogen, de gedrochtelijke machine bestuurde, had menschenmateriaal genoeg...

Maar na een stormloop was de oogst van den dood te groot om hem onmiddel-

lijk weg te ruimen, en bleven de lijken dus liggen, voor of achterover, op de zijde, de handen uitgestrekt of geklemd om 't geweer, een bos gras, een bundel riet. Men zag er die rustig schenen te slapen...

Anderen waren afgrijselijk om aan te zien, borst of buik opengescheurd, 't hoofd afgerukt, een been, een arm verbrijzeld. Hier en daar lagen er op hoopjes en wie weet, had een gewonde daar niet geworsteld om zich van den druk der boven hem liggende lichamen te bevrijden, zonder de kracht er toe te bezitten en was zijn doodstrijd verschrikkelijk geweest.

Die lichamen lagen daar te vergaan en er walmde een lijklucht over 't IJzerland. 's Nachts hoorde men gewonden kermen...

— Water, water...

— Hilfe!

— Belgier! Kamarad, kamarad...

Of daar tuschen klonken namen, door een ijende in koorts uitgeschreeuwd, en toch met zoo 'n aangrijpende betekenis. Namen van geliefden, van een vrouw, van kinderkens, van hen, die misschien meegejuicht hadden, toen in een waanzinnige oorlogsroes de vertrekkende legerscharen uitgeleid werden met gejubel, gezang, bloemen en eikenloof, maar die gelukkig niet zagen hoe de militaire overheden, de geweten- en harteloozen, die koelbloedig met menschenlevens cijferen, gelijk schoolkinderen een vraagstuk oplossen, hun echtgenoot, vader of zoon hier offerden.

En dat gekerm der gewonden klonk nog akeliger dan 't gekras der raven, 't gehuil der kanonnen.

O, 't IJzerland! Menige hoeve was een plaats van verschrikking geworden, een hospitaal, waar men sneed in kloek vleesch en zaagde in sterk' been, waar men trachtte op te lappen, aaneen te binden, vast te hechten, wat de gruwelijke, waanzinnige moordwoede uiteengescheurd had...

En de gezonden, die voorbij gingen, prijkend nog in hun heerlijke kracht, en al de schoonheid van hun gespierd lichaam rilden, wanneer ze tot vóór de deur bloedige dotten watte zagen, en plots gehuil hoorden, kreten van smart; de geur van jodoform sloeg hun op de

keel... en ze haastten zich om weg te zijn, en praatten druk om er niet aan te denken, dat ook zij daar straks konden liggen, in die hulppost, waar het bloed droop, langs de muren, op den rood-tichelen vloer, op den arduinen drempel...

Ja, ook hier schéén het reeds lang geleden, dat de meid in den borrelenden koeketel bij den wijden haard roerde, dat de bazin de dampende pap uitschep-te in de met bloemen beschilderde, bruine steenen telllooren; dat de boer 's avonds het werk regelde, en verdeelde, dat een al te ruwe knecht gewezen werd op het kaderke, dat nog aan den muur hing en hem waarschuwde: « God! ziet mij — Hier vloekt men niet ».

Maar alles wat er nu gebeurde, en in het Vlaamsch hoefje en er om heen, was een vloek tegen de leer der menschelijkheid en liefde, tegen het evangelie, och eeuwen reeds verkondigd en gehuldigd in al die nobele kerken, welke thans instortten in puin of, als de brandstapels van Christus' leeringe zelf, hun gloed tot ver over het vermoorde land verspreidden.

Ha, dubbel ongelukkig zij, die in al dien gruwel toch hun hart vol liefde en gevoel behielden, die nog peinsden en mijmerden, en de wreedheid zagen en moesten blijven zien...! En niet weenen mochten, omdat men het zwakheid noemde, niet weenen konden...

Ha, beklaagt hem, die, gevangen
Onder 't wegen van de pijn,
Niet en kan een tranen ontvangen,
Weenen en gelukkig zijn!

Tranen, als bij noenestonde
't Blusschend reegen op het kruid,
Als de perel, die de wonde
Des gekwetsten pijnbooms sluit;
Als de frissche avondkoelte
Na de heete zomerzoelte,
Zoeter, ja veel zoeter nog,
Zijt gij bittere tranen, toch.

Stroom van droefheid, eedle tranen,
Bittere beken des geweens,
Hoe kunt gij den weg banen
Ter vertroosting! Wat gemeens
Hebt gij, druppelen van de smerte,
Met den honingdauw des herten;
Waarom als ik lijden moet,
Zijt gij tranen mij zoo zoet?

Ook aan onze zijde stonden ze al in 't IJzerland, de houten kruisjes, met een verfrommelde muts of een kepi op den top... En als de soldaten ze voorbij kwamen, zwegen ze..., de luidruchtigheid zonk, de stemmen smoorden... De blik gleed zijwaarts naar dat terpje en dat

kruisje... en ving den naam op... en men dacht aan den onbekenden kame-raad..., en dan aan huis, en wat ze daar zeggen en voelen zouden, als de plaats, die nu ledig was, ook ledig moest blijven... Neen, men weende niet, men

kloeg niet, men schertste wat verder misschien weer, maar men voelde toch... En 't is zoo gauw met een soldaat gedaan... Een kogel, een granaatscherf, een neerstortend brok ruïn...

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE KADEN TE NIJWEPPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN PRIJKELOORDAAN IS HET „RHEINLAND“

Uitgever J. HOSTE, 30, St-Pieterstraat, Brussel